

A Te arcodat keresem...

Az istenképek szerepe az egyén önismereti fejlődésében

Az istenképek témája olyan alapvető kérdés, mely az istenkapcsolatunkat, emberi kapcsolatainkat és az önmagunkkal való kapcsolatunkat is alapjaiban meghatározza. A kiindulópont az az ellentét, mely a valóság és a kép, az objektív és a szubjektív valóság között van. Isten objektív valóságához képest egy eltérő szubjektív kép lehet a személyben. Ez az eltérés konfliktusokat eredményezhet a személyben. A szubjektív istenkép érzelmi jellegű belső kép, mely leginkább az anyakép és az apakép projekciója. Ezenkívül az egyházat képviselő személyektől érkező istenkép is nagyon meghatározó lehet. Az evangéliumi istenképtől eltérő istenképek: büntető-bíró, szadista-vérszomjas, könyvelő-behajtó, teljesítményelváró. Az örömhír az, hogy belső istenképünk alakítható: egy segítő szakember közreműködésével leválaszthatjuk az anya és az apa képét s a későbbi vallási szocializáció során megszokott istenképet az objektív-evangéliumi istenképről, és elkezdhetjük elsajátítani ez utóbbit.

Kulcsszavak: istenkép, anyakép, apakép, negatív istenkép, evangéliumi istenkép.

Rendkívül fontosnak tartom az istenképek témáját, mert mind személyes, mind a lelkigondozói-gyógytatói praxisban szerzett tapasztalataim alapján mélyen meg vagyok róla győződve, hogy az istenkép kérdése az egyik olyan tényező, amely legjobban meghatározza személyiségünket, tetteink, illetve Isten-kapcsolatunk minőségét, a magunkról alkotott képet és a másokkal kialakított kapcsolatokat. Sokakkal folytatott személyes beszélgetéseim során kiemelten megtapasztaltam, hogy önismereti, kapcsolati és életvezetési problémáink gyökerében nagyon sokszor valamilyen istenképi torzulás, sérülés áll. A lelkigondozásban e képek gyógyítása a személy görcseinek oldódását és sikeresebb életvezetést vont maga után. Azt is érzem, hogy az istenképtorzulás csendes és észrevétlen járvány, ősi spirituális népbetegség, mely alattomosan szüremkedik be az egyének és a közösségek életébe. Ezt legfőképpen a családban szerzett korai tapasztalatok (anya-apa kapcsolat), a hitre nevelés sérülései, majd pedig sebzett istenképi szerzők könyvei, énekszövegei, imaszövegei által teszi, valamint lelkipásztorok, hitoktatók tanításán keresztül, akik nemhogy felszínre hoznák a problémát, hanem inkább (nyilván saját istenképi terheltségük miatt) inkább „szentté avatják”.

Azt is tapasztalom, hogy az istenképek témájáról nagyon kevés hangzik el a katekézisen és az igehirdetésben. Pedig mindenkit mélyen érintő téma ez, melyet sokszor épp a lelkipásztorok részéről az elhallgatás felhője övez. Az elhallgatásban természetesen ott lehet saját benső világuk feldolgozatlanága, az önismeret és a szakmai tudás hiánya, valamint egyfajta pszichológiaellenesség.

ISTEN ÉS A KÉP

A filozófiai ismeretelméletből tudjuk, hogy az igazság az, ami megegyezik a valósággal. Tehát akkor mondhatom valamire, hogy megtaláltam annak igazságát, ha a dolog, amit állítok róla, valóban megfelel annak, ami az a valami. Például én egy számítógépen írom e szöveget. A valóság az, hogy ez egy számítógép. Természetesen bárki szabadon állíthat vagy gondolhat bármi mászt az éppen általam használt eszközről, mondhatják rá, hogy mosógép vagy zongoraláb-alátét. Állításuk azért nem lesz igaz, mert nem egyezik meg a valósággal, mivel a valóság az, hogy ez egy számítógép. És milyen módon tévednek az én számítógépet mosógépnek nézők? Olyan módon, hogy a tárgyról bennük alkotott kép nem egyezik meg a valósággal. Tehát úgy finomíthatjuk tovább az előbb idézett ismeretelméleti maximát, hogy akkor mondhatom, hogy megtaláltam az igazságot, ha a tárgyról bennem alkotott kép megegyezik a tárgy valóságával, azaz a szubjektív kép az objektív valósággal. Miért lehet sokszor ellentét az objektív valóság és a szubjektív kép között? Mert az emberben élő szubjektív képet sok-sok különféle külső-belső tényező árnyalhatja, befolyásolhatja, torzíthatja vagy élesítheti.

Így vagyunk az istenképekkel is. Azon ötbetűs szó mögött, hogy Isten, sokaknak sokféle alak, kép, forma, érzés ugrik be. Ehhez az ötbetűs szóhoz sokakban sokféle jelentés és kép társul. (A nem hívőknek is van istenképük.) Természetesen attól még Isten egyféle, nincs annyi isten, ahány bennünk élő istenkép. Ő egyetlen személyes valóság, egyvalaki, aki egyfajta és egyféle, azaz neki is van objektív valósága. Az emberi tapasztalat viszont kezdettől fogva azt mutatja, hogy a bennünk kialakult szubjektív kép és Isten objektív valósága nagyon sokszor csak részben vagy egyáltalán nem fedi egymást. A fejemben róla élő kép lehet, hogy csak kevéssé van szinkronban azzal, ami ő a valóságban. Ezt az Istenről alkotott, bennünk élő szubjektív képet hívjuk istenképnek, melyet rengeteg tényező alakít, s melynek formálása és ápolása a kereszténység meggyőződése szerint az elsődleges életfeladatunk. Mit jelent formálni az istenképünket? Mindenekelőtt azt, hogy szubjektív istenképet össze kell hasonlítani az objektív istenképpel (amilyen ő a valóságban). Ha a kettő között eltérést találok, feladatomná válhat, hogy szubjektív képet valamilyen módon közelítsem az objektív képhez, illetve hogy az objektív istenkép alapján formáljam, tisztítsam, alakítsam szubjektív istenképet.

Itt persze az első és legfontosabb kérdés az, hogy honnan tudom, milyen az objektív istenkép. Keresztényként nagy áldás számunkra, hogy nem nekünk kell kikutatni és felfedezni, hogy milyen objektíve az Isten, hanem ő maga mondta el magáról. A kinyilatkoztatás tartalmazza az objektív istenképet, hiszen ebben ő szól az emberhez, és elmondja, milyen a valóságban. A kinyilatkoztatás egyik forrása a Szentírás, melyből megtanulhatom és magamévá tehetem az objektív istenképet. A Bibliával kapcsolatban természetesen tudni kell, hogy Isten valódi arca fokozatosan nyilatkoztatatik ki, fokozatosan válik az ember számára világossá és érthetővé. Ezért fordulhat elő, hogy az Ószövetségben akár még negatív istenképekbe is botolhatunk, de ez is a Szentírás műfajához és Isten pedagógiájához tartozik: fokozatosan, az emberi léptéket tiszteletben tartva tárul föl az ő objektív valósága. Az objektív istenkép végső soron Jézus Krisztusban tárul fel: az ő szavai és tettei közvetítik és mondják el, hogy objektíve, a valóságban milyen az Isten.¹ Isten valódi arca, az ő igazsága

¹ *Dei verbum*, n. 4.

és „milyensége” Jézus arcán, szavain és tettein keresztül válik számunkra is látható és érthető objektív valósággá. Jézust, aki a „láthatatlan Isten képmása” (Kol 1,15), tehetjük abszolút kritériumként magunk elé, amikor szubjektív istenképünket össze akarjuk hasonlítani az objektív istenképpel, hiszen aki őt látja, látja az Atyát is (vö. Jn 14,9). Jézus szavain és tettein látszik az a tiszta és cáfolhatatlan objektív istenkép, melyet Isten akart elmondani magáról, s melyben mindent tudtunkra adott, amire szükségünk van: „Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik, őt hallgassátok” (Mt 17,5). Így tehát lehetségessé válik szubjektív istenképünk megtisztítása: Jézuson látjuk Isten valóságát, objektivitását. Tehát megoldható és logikusan véghez vihető feladattá válik számunkra a szubjektív és az objektív istenkép összehangolása, szinkronizálása.

A tapasztalat azt mutatja, hogy – bármennyire megoldható ez a feladat – nagyon sok keresztény ember mit sem törődik vele. A tragédia az, hogy sokszor még csak fel sem merül ez a kérdés. Az igehirdetés és a katekézis egy-egy ritka kivételtől eltekintve alig veszi elő. Imakönyvek, lelkiségi művek vagy hittankönyvek vajmi keveset foglalkoznak ezzel a témával. Ebből persze az következik, hogy egy egész életet le lehet élni úgy, hogy a bennem élő szubjektív istenkép fényévnyi távolságra van az objektív istenképtől. S ez az ellentmondás a szubjektív és az objektív istenkép között rendkívüli módon érezteti negatív hatását az életünkben, kapcsolatainkban. S aztán a szegény hívő csodálkozik, hogy „nem megy” az istenkapcsolata, s ennek nyomán sem a másokkal, sem az önmagával való helyes szeretetkapcsolatban nem halad előre. Micsoda titok és misztérium, hogy az egyház épp ezt a gyökérproblémát orvosolja a legkevésbé. Nagyon számon kérjük a híveken például a jó erkölcsöt, törekszünk is nekik segíteni benne, de közben nem látjuk a fától az erdőt, nem látjuk a gyökerekben sokszor meghúzódó alapproblémát, az istenkép kérdését. Micsoda lelkipásztori, igehirdetési és kateketikai megújulás lenne, ha a sok vallási gyakorlat, jámborság és törvénybetartás/betartás helyett inkább abban segítenénk a ránk bízottakat, hogy hogyan szinkronizálhatnák, hangolhatnák össze szubjektív istenképüket az objektívvel. Ez valódi evangéliumi misszió és evangelizációs tevékenység lenne.

AZ ISTENKÉP FOGALMA ÉS JELENTŐSÉGE

Az istenkép tehát az objektív Isten bennünk szubjektíven kialakult képe. *Ana-Maria Rizzuto*² a következő módon osztja fel a fogalmakat: az *istenkép* egy érzelmi jellegű belső kép, amelyet leginkább kora gyermekkori tapasztalataink határoznak meg; az *istenfogalom* pedig kognitív jellegű tudás Istenről; a kettő együttese az *istenreprezentáció*.³ Az istenképünkkel végzett munka egyik legfontosabb alapfelfedezése, hogy érzelmi jellegű istenképünk konfliktusba keveredhet a tanult istenfogalommal. E konfliktus hat az életünkre, hiszen „dinamikus” képről van szó: a szubjektív istenkép cselekszik bennünk, kihat a tetteinkre, befolyásolja a gondolkodásunkat, mind pozitív, mind negatív értelemben.

2 Vö. ROBU M. – MARTOS T.: Istenkép és vallásosság, in HORVÁTH-SZABÓ K. (szerk.): *Vallásosság és személyiség*, PPKE BTK, Piliscsaba, 2007, p. 111. ■ 3 A cikk további részeiben az istenreprezentáció fogalom helyett használom a „szubjektív istenkép” fogalmat, mely természetesen magában hordozza az Istenről szóló intellektuális tudásunkat (istenfogalom) és a vele, illetve a másokkal való kapcsolat tapasztalatából származtatható istenképet.

Ezért alapvető fontosságú az önismereti fejlődésben az istenkép tisztázása, hiszen a pszichénk legmélyebb rétegeiben kialakuló istenkép legtöbbször tudattalan módon befolyásolja életünket, tetteinket, mind pozitív, mind negatív irányban. *Karl Frielingsdorf* így ír erről: „A különböző istenképek, amelyek vallásos szocializációjú embereknél már a korai gyermekorból erednek, alapvető jelentőségűek, mivel alapvető, életközeli vagy életidegen, életet támogató vagy akadályozó mintaként meghatározzák az érzéseket, a gondolkodást és a cselekvést is. A számunkra meghatározó istenképek leírása nehéz, mivel életünket a tudattalanból kiindulva befolyásolják és irányítják. A tudattalan istenkép soha nem egyezik teljesen a tudatossal, gyakran akár ellentétesek is egymással. Így egyesek például egy jószágos és irtalmas Istenről beszélnek, lelkük mélyén azonban egy kegyetlen Hajcsár-isten uralkodik. Gyakran nem a tudatosan hangoztatott istenkép, hanem a tudattalan irányít és hajszol bennünket.”⁴ Mindezek fényében joggal nevezhetjük az istenkép kérdését *gyökérproblémának*, amely sokszor megtalálható önismereti és kapcsolati nehézségeink gyökerében. A lelkipozíció egyik alapvető feladata lenne, hogy felszínre segítse a kliens szubjektív (tudatos és tudattalan) istenképét, és segítse abban az alapvető elválasztási feladatban, hogy a fejünkben élő kép nem mindig azonos a valósággal. A lelkipozíció természetesen ezzel együtt vilantsa fel azt a reményt, hogy a szubjektív és objektív istenkép, akármilyen távol legyenek is egymástól, összhangba hozhatók, szinkronizálhatók. A személyes Isten-kapcsolat ápolásánál is alapvető fontosságú e téma felszínre hozatala. Hiszen megtörténhet, hogy valaki őszintén szeretne elindulni egy meghitt Isten-kapcsolat építése felé, mégis állandóan kudarcokba, krízisekbe ütközik. Ennek oka a fent levezetettekből fakadóan az lehet, hogy negatív istenképpel nehéz, sőt lehetetlen intim kapcsolatot kialakítani. Ki szeretne vagy ki tudna bensőséges szeretetkapcsolatban élni egy diktátorral, egy erőszakos szülővel, egy trónon ülő narcisztikus démonnal? *Pál Ferenc* így kommentálja ezt: „Személyes tapasztalatom és meggyőződés az, hogy a mi Istennel kapcsolatos problémáink, nehézségeink, kríziseink tulajdonképpen nem istenproblémák, hanem azokkal a képzetekkel van bajunk, ami bennünk az Istenről kialakult. [...] Tehát amikor a hitünk krízisbe jut – még az igazán nagy válságokban is –, nem az Istennel van a baj, hanem a hitünk minőségével, Istenről alkotott képzetekkel. Adott esetben szakítunk Istennel, miközben csak arra lennénk felszólítva a lelki élményünk által, hogy azzal az istenképpel szakítsunk, azon módosítsunk vagy változtassunk valamit, ami a fejünkben van. Vagyis nem Istent kellene megkérdőjeleznünk, hanem saját magunkat. Nem Isten korlátaiig jutottunk, hanem saját határainkig.”⁵

AZ ISTENKÉP KIALAKULÁSÁT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Mielőtt rátérnék a különböző istenképek jellemzésére és az életre gyakorolt hatásuk kifejtésére, röviden szeretnék szólni arról is, hogy melyek azok a legmeghatározóbb tényezők, amelyek személyiségfejlődésünk kezdetén a szubjektív istenképet kialakítják és formálják bennünk. Ehhez mindenképpen a gyermekkor kezdetéhez kell visszamennünk, hisz az istenképek kialakulása már ott elindul: „Vallásélektani vizsgálatok arra utalnak, hogy az istenkép már az első életévben megjelenik, és a szociokulturális környezet hatása alatt áll.”⁶

4 K. FRIELINGSDORF: *Istenképek*, Szent István Társulat, Budapest, 2007, p. 12. ■ 5 PÁL F.: *Tükör által világosan*, Kairosz, Budapest, 2009, p. 89. ■ 6 K. FRIELINGSDORF: *Istenképek*, i. m. p. 16.

Az első és legfontosabb istenkép-kialakító és -formáló tényező a gyermek apa- és anyakapcsolata. Erre vonatkozóan elmondható, hogy a gyermek istenképének kialakulása igazából már a születése előtt elkezdődik, hiszen jelentősen hat a magzatra, hogy szülei akarták-e vagy sem, teherként vagy áldásként tekintenek rá. Ez az istenképet leginkább formáló *ősbizalmat* befolyásolhatja. Frielingsdorf nyomán *Robu Magda* azt írja, hogy „a születés előtti ambivalens tapasztalatok, amelyek a korai gyermekkorban megerősítést nyernek, tudattalan negatív érzésekhez és az étellel szembeni alapvető bizalmatlansághoz vezethetnek. Az érintett személyek gyakran azt érzik, nincs joguk élni, egzisztenciájuk ok nélkül állandóan veszélyeztetett. Az elutasítottság és nem akartság érzésének interiorizálása vezet ahhoz a torz istenképhez, amely az istent a halál démonaként látja.”⁷

A gyermek és az anya viszonyáról szólva fontos kiemelni, hogy „az anya a gyermek számára az »első isten«, vagy kevésbé félreérthetően: az első istenszimbólum képviselője”.⁸ Az anyával való kapcsolat ősmintája az Istennel való kapcsolatnak, illetve az istenkép szubjektív kialakulásának. Ha ebben a kapcsolatban a gyermek átélte a feltétel nélküli szeretetet, s ezáltal biztos kötődése alakult ki az anyához, akkor nagy valószínűséggel ki lehet mondani, hogy istenképe is pozitív lesz. Mindez kijelenthető az apával való kapcsolatáról is, annak sajátos speciális vetületeivel. Az apához való kötődés biztonsága vagy bizonytalansága nagy hatással van az istenképre, főleg ami az „Atya” megközelítését illeti: a negatív Atya-kép mögött sokszor negatív apakép állhat. Összességében tehát elmondható, hogy az anyakép, az apakép és az énkép (ahogy majd a következő pontban is látjuk) együttesen alakítják a szubjektív istenképet.⁹ Kutatások szerint mindkét szülőnek nagy hatása van a gyermek istenképére, azt nem lehet csupán az egyik szülőhöz kötni. „[...] Az összetett szülőképek korrelál legerősebben az istenreprezentációval, de a két szülő belső képe közül az áll közelebb az istenképhez, amelyiket az adott személy jobban idealizálta gyermekkorában. [...] Tehát [...] az istenreprezentáció nem érthető meg a két szülő hatását külön-külön vizsgálva, hanem összetett tárgyreprezentációkat kell keresni az istenkép fejlődésének megértéséhez.”¹⁰

Ez a folyamat az önértékelés kialakulásához is köthető. Vizsgálatok szerint szoros kapcsolat van az istenkép és az önértékelés között, ezek befolyásolják egymást.¹¹ A pozitív, szerető Isten képe a magas önértékeléshez köthető, a negatív, haragvó, kontrolláló vagy távoli istenkép az alacsony önértékeléshez: „Az Istenről szóló információ sokszor homályos, így a személy a saját magáról szóló sémának megfelelően értelmezi, és azokat a körülményeket emeli ki, melyek megfelelnek a létező sémának. Az önértékelésnek jelentős dimenziója az énséma, így kiemelt szerepe lehet az istenkép kialakulásában: például ugyanazt a tanítást az önértékelés függvényében értelmezheti valaki úgy, hogy Isten irgalmas, míg más úgy, hogy Isten büntető.”¹² Mindkettőnek az alapját képezi a szülő-gyerek kapcsolat, a kötődés módja és a korai években szerzett tapasztalatok. Az önértékelés fontos összetevői a következő szavakban fejezhetők ki: „szerethető vagyok, érdemes vagyok az életre, értékes vagyok”.¹³ Az istenképet tehát leginkább és legkorábban kialakító és formáló

7 ROBU M.: Egy istenarc van eltemetve bennem..., *Embertárs*, 2007/4., p. 315. ■ 8 K. FRIELINGSDORF: *Istenképek*, i. m. p. 17. ■ 9 VÖ. ROBU M.: Egy istenarc van eltemetve bennem..., i. m. p. 310. ■ 10 Uo. ■ 11 KÓVÁRI M.: Vallásos jelenségek II., in Kóvári M. Vallásos jelenségek II_2013_nov.pdf (előadásjegyzet az SE Mentálhigiéné Intézetének lelkipozitív szakirányú továbbképzésén). ■ 12 ROBU M. – MARTOS T.: Istenkép és vallásosság, i. m. p. 114. ■ 13 KÓVÁRI M.: Vallásos jelenségek II., i. m.

tényező a szülőkhöz való kötődés módja. „A szülő-gyermek kapcsolatban a gyermek egy mentális képet, alapmodellt alakít ki a kötődési figuráról, önmagáról, a kapcsolatról. A kialakult minta rávetül minden későbbi kapcsolatra.”¹⁴ Ebből az következik, hogy a kialakuló istenkép pozitív vagy negatív mivoltát a szülőkhöz való kötődés biztonsága vagy bizonytalansága határozza meg. *Kövári Magdolna* egyik előadása alapján három példát szeretnék idézni, melyekben a szülő-gyermek kötődés biztos, bizonytalanul ambivalens és bizonytalanul elkerülő módjai vetülnek rá az istenképre:

- „Isten általában szeretetteljes, törődik velem, és válaszol szükségleteimre. Úgy tűnik, hogy mindig tudja azt, hogy mikor támogasson, védjen, és mikor hagyja, hogy hibát kövessék el. Istenhez való viszonyom mindig megnyugtató, és boldog, elégedett vagyok vele.”
- „Isten, úgy tűnik számomra, ellentmondásosan viselkedik velem. Néha szeretetteljes és törődik velem. Máskor meg egyáltalán nem vagyok biztos abban, hogy szeret és törődik velem. Időnként úgy látom, hogy olyan utat mutat nekem, amit valójában nem értek.”
- „Isten általában személytelen és távoli számomra. Gyakran látom úgy, hogy kevésbé vagy egyáltalán nem érdeklődik a dolgom és problémáim iránt. Sokszor van olyan érzésem, hogy nem sokat törődik velem, vagy hogy nem szeret.”¹⁵

A kötődési minták istenképformáló hatása mellett meg kell említenünk a második nagyon fontos tényezőt, ez pedig a környezet hatása. Ezen belül a legfontosabb a szülők, illetve a gyermeket közvetlenül körülvevő család (testvérek, nagyszülők, rokonok) istenképe. Ők istenképi elképzeléseiket átadhatják a gyermeknek, tudatosan és tudatlanul egyaránt. Benne van ebben a szülők nevelési stílusa is, például az, hogy mennyiben használják Istent pedagógiai „fenyítőeszközként”, s így saját akaratukat legitimizálják egy haragvó rendőristen fenyegetéseivel vagy egy sértődős isten szomorúságával. Egy másik fontos tényező a gyermek más jelentős felnőttekkel való kapcsolata, illetve az általuk közvetített istenkép. Ebbe a csoportba tartoznak a tanárok, nevelők, lelkipásztorok, lelkészek, katekéták. Ennek kapcsán máris kimondhatjuk, melyik az a tényező, amely véleményem szerint a szülőkhöz való kötődés minősége mellett a leginkább befolyásolhatja egy gyermek istenképét: ez nem más, mint az egyházban szerzett tapasztalatok, vagyis az egyház képviselői által közvetített istenkép. Ha abból a jézusi igéből indulunk ki, hogy a „rossz fa rossz gyümölcsöt terem” (Mt 7,17), akkor ezt fordíthatjuk úgy is, hogy egy sérült istenképpel rendelkező lelkipásztor és hitoktató szükségképpen e torz szemléletmódon keresztül fogja bemutatni Istent és a hitet a rábizottaknak. Fájdalmas tapasztalat, hogy hiába tanult valaki sok teológiát, az istenképe még mindig lehet torz és feldolgozatlan. Sajnos teológiai tanulmányaink során sohasem „vizsgáztattak le” bennünket istenképből, sosem kérdezték, milyen az istenképünk, pedig milyen hasznos lett volna! A legnagyobb veszély e téren az, hogy ha egy hívő vagy egy hittanuló abszolút kritériumként és kritika nélkül fogadja el a hittanár vagy a lelkipásztor torz istenképtől fertőzött tanítását (s ez gyakran megtörténik az említett egyházi képviselők autoriter és kritikát nem tűrő tanítási módja miatt, valamint az ebből implicite vagy akár néha explicite fakadó, „a papot kritizálni bűn” típusú maximák következtében), akkor a hallgató istenképe torzul. Gyermekként természetesen fel

14 Uo. ■ 15 Uo.

sem merül a kritika, a gyermek befogadja azt, amit hall. Ezért a gyermekkori hitoktatásban részt vevők felelőssége óriási, s az istenkép eltorzítása a gyermekben, úgy gondolom, az abúzus kategóriájával ér fel. Ezen túl a másik nagy veszély az, hogy a felnőttkorba elért ember sosem kérdez rá a gyermekkori kapott istenképre, azt sosem meri tudatosan megkritizálni. Le lehet élni egy egész életet egy kiskori istenkép és kishittanos vallási gyakorlatok miliójében. Pál Ferenc ezt így kommentálja: „Egy gyerektől nem várom azt, hogy egy végtelenül cizellált és strukturált, irgalmas Isten képéről számoljon be. [...] De itt jön például az a krízis, amikor valaki felnőtt, és még mindig az őszövetségi Isten képe van benne. Mert mondjuk, keresztény hitoktatásban részesült, ám ténylegesen azzal tud csak valamit kezdeni, hogy a »jó üdvözül, a rossz elkárhozik«. Másfelől a gyerekek nagy szüksége van arra is, hogy képviseljünk egy olyan Istent, aki szereti a »rossz« gyereket is, és megadja a továbblépés lehetőségét a hitképzetekben.”¹⁶

A II. vatikáni zsinat megfogalmazása szerint az ateizmus egyik kiváltó oka a bizonyos keresztények által bemutatott torz istenkép, melynek életnehezítő és büntudatot okozó hatása miatt érthető, hogy sok ember logikus módon elutasítja. Ha a valódi és tiszta istenképet ismerték volna, valószínűleg sokkal kisebb eséllyel utasították volna el: „[...] A hívőknek is nem kis részük lehet az ateizmus létrejöttében, amennyiben a hitre nevelés elhanyagolásával vagy a tanítás meghamisításával, esetleg vallási, erkölcsi és társadalmi életük fogyatékos voltával inkább eltakarják, mint föltárják Isten és vallás igazi arcát.”¹⁷

Az istenképet az átélt krízisek, szenvedések és traumák is alakíthatják.¹⁸ Ez jelenthet negatív irányt is: milyen kegyetlen lehet az az isten, aki ezt megengedte az életben? De ott lehet a pozitív irányultság is: az átélt traumáim miatt van szükségem a valódi Isten közelségére. Mi dönti el, hogy egy krízis istenképtorzulást vagy istenképgyógyulást okoz bennem? Véleményem szerint az eddig felsorolt tényezők összessége: az, hogy milyen hozott istenképpel kerülök bele egy krízishelyzetbe. Ebből nem fakad az, hogy a torz istenképet hordozó személyek minden krízis átélésekor csak tovább sérülnek az istenképükkel kapcsolatban. Ez ördögi kör lenne. Mindig ott van a változás esélye, amelyről a következő pontban szeretnék beszélni. Mindig ott lehet annak lehetősége, hogy a segítő által megtörténjen a hozott istenkép felülvizsgálata, tudatos szintre hozása és átértékelése, megváltoztatása. Sőt még arra is van esély, hogy valaki pont a kötődési sérülései miatt alakít ki biztonságos kötődést Istennel, épp a megtapasztalt szeretethiány fájdalma készíti az Istennel való szeretetteljes kapcsolat kialakítására. „Ha az Istennel való személyes kapcsolat a hívő ember életében a kötődési kapcsolat szerepét tölti be, akkor valószínű, hogy azok a személyek lesznek vallásosabbak, akiknek az életéből hiányzik a biztos kötődés tapasztalata, hiszen számukra Isten »pót« kötődési figura lehet. Ezzel ellentétben az is feltételezhető, hogy a biztos gyermekkori kötődés tapasztalatával rendelkező személyek [...] kiépítettek egy olyan alapot, amelyre – más kapcsolatokhoz hasonlóan – az Istennel való kapcsolat is épülhet, azaz az Istennel való kapcsolat minősége megfelel a gyermekkori kapcsolat minőségének.”¹⁹

Tehát összességében elmondható, hogy „egy személy istenreprezentációja élete végéig folyamatosan alakul, változásokon mehet keresztül. A különböző életkorok kríziseiben újból és újból előkerülhet az istenkép és az Istennel való kapcsolat problémája. Ez ad

16 PÁL F.: *Tükör által világosan*, i. m. p. 93. ■ 17 *Gaudium et spes*, n. 19. ■ 18 KÓVÁRI M.: *Vallásos jelenségek II.*, i. m. ■ 19 ROBU M.: *Egy istenarc van eltemetve bennem...*, i. m. p. 309.

lehetőséget az esetleges terápiás jellegű beavatkozásokra is, ha nyilvánvalóvá válik, hogy egy torz istenkép áll a személy problémáinak hátterében.”²⁰

MUNKA AZ ISTENKÉPPEL

Az első és legfontosabb istenképfelműködés munkát úgy határozhatnánk meg, mint szembe-sülést a tanult „örökölt” istenképpel, szakítás és szétválasztás, majd az új istenkép elsajátí-tása. Frielingsdorf így ír erről: „A saját múltunkkal való szembesülés végső soron új meg-oldásokat szülhet. Egy ilyen szembesülés nélkül fennáll a veszélye annak, hogy jelen életünket tudattalanul is a múlttal való függőségben (vagy ellen-függőségben) alakítjuk, és régi sablonokat, korábbi túlélési sémákat ismételtetünk. [...] A múlttal való megbirkózás-nak inkább az a célja, hogy a gyermekkorban megalapozott pozitív és negatív örökséget mint saját életünk részét ismerjük el, és saját életünk építésében alapkövekként használjuk fel. Mindez vonatkozik a gyermekkorból kifejlődő istenképekkel való szembesülésre is, amelyek a tudattalanból fejtik ki hatásukat, és a vallásos életet folyamatosan befolyásuk alatt tartják. Amennyiben a tudatos szembesülés nem történik meg, fennáll a veszély, hogy a keresztyén hit mágikus babonává torzul, ennek megfelelő mágikus szellemképzetekkel.”²¹

Az istenképpel való tudatos és reflektív munkát a következő folyamatleírásban lehetne összefoglalni:

- A szülőkkal való kapcsolat és az általuk közvetített istenkép tudatosítása, megvizsgálása. Ebbe fontos bevonni az egyház képviselőitől kapott istenképet.
- A következő lépés az aktuális istenkép elemzése. Ezt a következő kérdések alapján lehet megvizsgálni:²²
  - Szüleimnek mely tulajdonságait viszem át Istenre?
  - Milyen gyermekkori, szülői – különösen negatív – üzeneteket adok tudattalanul Isten szájába?
  - Milyen gyermekkori túlélési stratégiákat viszek át vallási életemre és Istennel való viszonyomra, hogy elnyerjem az elismerését és odafordulását?
- A bennem lévő aktuális és szubjektív istenkép felismerése után következhet a valódi és objektív Istennel való szembesülés. De ehhez még elengedhetetlenül szükséges a régi istenképtől való elszakadás, mindenekelőtt az elfojtott harag és agresszió szabadon engedésének formájában. Az egészséges istenkép kialakulásának súlyos akadályai lehetnek „az érzelmekre, főleg az agresszivitásra és a haragra vonatkozó üzenetek, melyek gyakran a vallásos családban felnövő gyerekekre hatnak: »az érzelmeket kordában kell tartani; az érzelmek rosszak, mert általuk az ember állati indíttatásainak rabja lesz; a haragot vissza kell fojtani«, stb. Az agresszivitás elfojtása pszichoszomatikus betegségekhez, depresszióhoz, függőségekhez, túlalkalmazkodáshoz vezethet, holott a megfelelő módon kifejezve elemi erőket szabadíthatna fel, melyek az élet, a haladás, a jövő felé mutatnak.”²³ Kiindulva Jób és a zsoltárok példájából, valamint a tékozló fiú apjának újszövetségi lél-külétéből, máris szabaddá tehetjük magunkat Isten (vagy az eddig bennünk élő torz

20 Uo. p. 312. ■ 21 K. FRIELINGSDORF: *Istenképek*, i. m. p. 21. ■ 22 Uo. p. 32. ■ 23 ROBU M.: *Egy istenarc van eltemetve bennem...*, i. m. p. 313.

istenkép) iránti haragunk kimondására, ami elengedhetetlenül fontos ebben a „gyász-munkában”, mely együtt jár istenképi váltásunkkal. A kérdések lehetnek a következők:

- Hol volt Isten, amikor szükségem lett volna rá (főleg gyerekként)?
- Miért hagyott cserben?
- Miért hagyta, hogy az a rossz és fájdalmas dolog megtörténjen velem?
- Miért hagyta, hogy negatív képem alakuljon ki róla?

– Véleményem szerint ezen a ponton kellene behozni az objektív és valódi istenkép meghirdetését, „megtanítását”. Talán az egyik leghatékonyabb eszköz erre a tékozló fiú példabeszédének kibontása és megmagyarázása. Ebben a történetben szimbolikusan szinte minden olyan elem megtalálható, mely a Jézus által történő kinyilatkoztatás alapján a valódi Isten tulajdonságainak mondható: ingyenes és feltétel nélküli szeretet, az élet akarása és igénlése, az ölelés gesztusában az intim és biztos kötődés biztonsága.

Amit eddig felvázoltam, az az istenkép megváltoztatásának direkt és reflektív folyamata. Emellett természetesen létezik egy indirekt folyamat is, melyről Pál Ferenc így ír: „Ha valakinek az istenképével probléma van, akkor [...] lehet, hogy elsődlegesen nem is az istenkérdéssel kell foglalkoznunk. Olyan helyzetbe kell hoznunk magunkat, mondjuk az embertársakkal való kapcsolatunkban, vagy az önmagunkat illető megfogalmazások megélmődések szempontjából, vagy a világban jártunkban-keltünkben, aminek a következménye az istenkép megváltozása lesz. Tehát nyugodtan alkalmazhatunk indirekt módszereket. [...] Ez azt jelenti, hogy amikor valaki az istenképében akar gyógyulni, legalább annyira fontos, hogy megtalálja azt a közeget, amelyben ez a gyógyulás létrejöhet. Azt a világot, azt a kis világot, azt a néhány embert, ahol ez egyáltalán valósággá válhat.”²⁴ Számomra ez azt jelenti, hogy az már istenképgyógyító tényező lehet, ha pozitív és gyógyult istenképpel rendelkező személyek vesznek körül, akiknek a feltétel nélküli szeretete kimondatlanul is visszatükrözi Isten tulajdonságait, megerősít az önbecsülésben, és alkalmassá tehet a régiből az új istenképbe való átmenetre. Így tehát például egy lelkigondozói beszélgetésben a kognitív jellegű istenkép-leleplezésen és -újratanuláson túl a lelkigondozó empátiájával, meghallgatásával, elvárásoktól mentes jelenlétével máris segíti a klienst a pozitív istenkép megtalálásában.

A KÜLÖNBÖZŐ ISTENKÉPEK

Az általam olvasott szerzők, meghallgatott előadók, lelkigondozói-lelkivezetői és gyóntatói praxisom, valamint saját önismereti utam és tapasztalataim alapján a következő módon vázolnám fel a különböző istenképeket.

1. Egy büntető-bíró isten képe

Erre az istenképre a félelem és rettegés keltése a legjellemzőbb. Ezt az istent félni és szeretni kell egyszerre, ami teljesen kizárja egymást, így megmarad a szorongás és az iránta való

²⁴ PÁL F.: *Tükör által világosan*, i. m. pp. 100–101.

rejtett harag és gyűlölet. „Ezt a démont úgy jellemzik, mint kérlelhetetlen bírót, aki minden ballépést megbüntet, anélkül hogy az indítékokat és a hátteret megvizsgálja. Ez a zsarnok nem tűr ellentmondást, számára az irgalmasság, a megértő jóság nem létezik. A vétkesnek vezekelnie kell, és őt meg kell büntetni, amíg a rend helyre nem áll. Itt az Őszövetség Istenének semmi nyoma, aki mint bíró a gyengét és elnyomottat jogai érvényesítéséhez segíti.”²⁵ Egy ilyen zsarnok és szigorú istenséggel nyilván lehetetlen intim kapcsolatot kialakítani, mégis sokan „megelégszenek” ezzel az istenképpel, mondván hogy a jó keresztény az, aki „féli az Istent”. Ebben a félelemben nem a bibliai értelemben vett istenfélelem lelke nyilvánul meg (mely alapvetően a szeretet egyik dimenziója), hanem a szorongató rettegés egy büntetéstől, melyet ez a kegyetlen zsarnok bármikor kiróhat ránk, hisz a bűneinkkel állandóan haragra gerjesztjük. Pál Ferenc így kommentálja ezt: „En azon egyáltalán nem csodálkozom, hogy sokan azt mondták, ebből nem kérünk! Hogy egy életen keresztül bűnösként nézsek magamra, miközben Isten »állítólag« szeret. Hát ebben nem sok szeretet van! Azzal élni, hogy [az ember] bármit tesz, az ítélet végül az, hogy bűnös! Ez egy annyira kiábrándító világ, amelyben nem lehet jó lélekkel hívó embernek lenni.”²⁶ Ez az istenkép hasonlít egy romboló apa-istenképre is, akinek föltétlen engedelmes gyermekei kell, hogy legyünk, különben büntetésre számíthatunk. „Akik saját apjukat negatív módon élik meg, az Atyaistennel rendszerint problémás kapcsolatot alakítanak ki, amelyet szorongás és bizalmatlanság jellemez, és rabszolga-engedelmességre vezet.”²⁷ Ez az az istenség, akinek sohasem lehet megfelelni, aki előtt sosem lesz valaki „elég jó”. Ebből az istenképből gyakran fakadhat egyfajta perfekcionizmus, hisz – bár tudja, hogy egy ilyen istenség előtt sosem lesz teljesen elfogadható – állandóan megpróbál megfelelni neki a valási és erkölcsi hibátlanláság célját tűzve ki maga elé. Ezen érzelmek mögött is nyilván az egyén szüleivel való kapcsolata húzódik meg, illetve vetül ki az istenképre: „Mivel mások és Isten sem tart életre és szeretetre méltónak, miért tartsam magam életre és szeretetre méltónak, és viselkedjem ennek megfelelően? [...] Ezzel párhuzamosan az illető a gyermekkor negatív kulcsélményeit az összes ebből fakadó felnőttkori kisebbségi érzéssel együtt a hitéletre is átviszi. Ugyanis tudattalanul azt hiszi, hogy Isten sem viselkedik másként, mint gyermekkorában a szülei. Életét a vallás területén is úgy rendezi el, hogy újra a jól bejáratott kulcspozícióban kössön ki: nem vagyok életre és szeretetre méltó, Isten is csak elvisel.”²⁸ *Isidor Baumgartner* így kommentálja mindezt: „[Ez az istenkép] semmi mást nem tartalmaz, mint egy mennybe vetített autoriter apát, aki azután démoni felettes énként, főellenőrként kérlelhetetlenül örködik az emberek ballépései felett, és könyvel. Egy ilyen istenkép heves tagadásában [...] a hit is világosabban felismerheti, hogy Istent nem szabad a valódi apával azonosítani. Ahogy az emberi kapcsolatokban, úgy az Istenhez fűződő viszonyban is szükséges, hogy kinőjünk az átvitelek állapotából.”²⁹ Ezen istenkép jelenlétéhez köthető az önbüntetés jelensége, melyet sokan szentté avatnak „asz-kézis és önmegtágadás” címszó alatt: „Sok alacsony önértékelésű ember önmagát bünteti, annak érdekében, hogy az irgalmatlan isten büntetését elkerülje. Lényegében önmaguk ellen fordítják a haragot, amelyet amiatt éreznek, hogy képtelenek úgy élni, ahogyan

25 K. FRIELINGSDORF: *Istenképek*, i. m. p. 44. ■ 26 PÁL E.: *Tükör által világosan*, i. m. p. 95. ■ 27 K. FRIELINGSDORF: *Istenképek*, i. m. p. 44. ■ 28 Uo. pp. 44–45. ■ 29 I. BAUMGARTNER: *Pasztorálpszichológia*, Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány, Budapest, 2006, p. 378.

szeretnének. [...] Gyakran megfigyelhető, hogy emberek negatív aszketizmusba menekülnek: az akár destruktívva is váló aszketikus gyakorlatokról azt gondolják, hogy Isten szemében ez az önmegtartóztatás és megalázkodás a váltságdíj azért, hogy tovább élhessenek. Meggyőződésük, hogy ez segít megelőzni az isteni bíró büntetését életük végén.³⁰

Véleményem szerint ehhez az istenképhez kapcsolódhat vagy ebből fakadhat a *sértődős istenkép*, mely szerint az ember bűne miatt Isten megsértődik, s ki kell engesztelni. Innen forrasozhat a katolikus egyházban elterjedt engesztelőmozgalom, mely a bűnök miatt megsértődött istenséget vallásos gyakorlatokkal és önbüntetéssel engeszteli, hogy haragját és csapásait ezáltal visszatartsa. S mivel bűn mindig van, ez az istenség sosem tud végérvényesen megnyugodni, vele sosem lehet „felhőtlen” kapcsolatot kialakítani, hanem csak „szinten tartani” a haragját és sértődöttségét, nehogy az átlépje türelmének határát, mert akkor mindennek vége.

2. Egy vérszomjas szadista isten képe

Az előbb kifejtettből fakad és azzal sok tekintetben rokonságot mutat egy olyan istenkép, amelyet jómagam vérszomjas-szadista istenképnek hívok. Ez az az „atya”, aki azért engesztelődik ki és azért szünteti meg haragját, mert egyszülött fiát fájdalmasan szenvedni és brutális módon elvérezni és meghalni látja. Hány lelkeségi írás, ének, imaszöveg szól erről! Itt újra láthatjuk a reflektálatlan, tudattalan istenképek romboló hatásának példáját. Olyat feltételezünk Istenről, amit még talán a legrosszabb apáról sem feltételeznénk. Ha egy földi apáról állítanánk, hogy saját gyermekének szenvedése és halála által nyugszik meg és szünteti haragját, akkor joggal állíthatnánk, hogy egy komolyan sérült, beteg és szadista hajlamokkal rendelkező emberről van szó. Mégis, az Atya arcára könnyen és reflektálatlanul rávetítjük ezt a képet. Jézus mondja, hogy „ha tehát ti, akik gonoszak vagytok, tudtok jó ajándékokat adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább fog a ti Atyátok, aki a mennyekben van, jó dolgokat adni azoknak, akik kérik őt?” (Mt 7,11). Azaz Istenről tudattalanul sokszor végtelenül kevesebbet feltételezünk, mint önmagunkról, akik minden sérülésünk ellenére is próbálunk szeretni és jót tenni. Ebből fakad az az ellentmondás, hogy az Atyáról negatívabb képeink vannak, mint egy rossz földi apáról. Érdekes módon azt lehet megállapítani, hogy még azokban is kialakulhat egy ilyen negatív istenkép, akiknek egyáltalán nem voltak ilyen mértékű sérülések a szüleikkel való kapcsolatukban. Mintha arról volna itt szó, hogy egy valamelyest sérült apakapcsolat koalíciót köt a hitoktatás és a prédikációk, valamint bizonyos lelkeségi irodalmak és jámborsági gyakorlatok sérült istenképeivel, s ez alakítja ki az ilyen istenképet.

Ehhez kapcsolódhat egy olyan istenkép, mely leginkább Jézusra vetül ki, s amelyet *lelkiismeret-furdaló* és *empátia nélküli* istenképnek nevezhetünk. A lelkiismeret-furdaló istenkép a szenvedő és megfeszített Jézusra vetül ki, aki ezen istenkép alapján azt mondja, hogy „szégyellj magad, hisz mindezt te tetted velem. Ha a szenvedésemre és halálomra nézel, látod, hogy ennyire rossz vagy, mert a bűneid által ezt tetted velem. Most tehát szégyellj magad, és változtass az erkölcsöiden.” Azt tapasztalom, hogy sok hívő számára ezért jár

kizárólag lelkiismeret-furdalással és szorongással például a rátekintés egy fészületre. Az empátia nélküli istenkép pedig szintén a szenvedő Jézusra vetül ki, aki nem empatikus a szenvedésünk idején, hanem a saját szenvedését a legnagyobbként láttatva arra hív minket, hogy soha többé ne panaszkodjunk a saját szenvedésünkről. Sok hívőtől hallok olyesmit: „Jézus sokkal többet szenvedett, mint én, tehát én nem panaszkodhatok neki semmiről, hisz az én szenvedésem úgyis kisebb.” Ezzel az istenképpel megfosztjuk magunkat Jézus egyik legfontosabb felénk irányuló viszonyulásától, az együtt szenvedéstől, az empátiától, mely a legjelentősebb erőforrásunk lenne a szenvedések és krízisek közepette.

3. Egy könyvelő-bürokratikus-behajtó isten képe

Az ebben az istenképben jelen lévő istenség nem személyeket lát maga előtt, hanem számokat, adósságokat és törlesztéseket. Hideg, kérlelhetetlen ügynök, aki egyetlen dologt tekint: kijön-e a számítás, vagy sem; egyezik-e a zárszámadás, vagy nem. A bűnök (a törvények és szabályok megszegése) itt adósságokként jelennek meg (minél nagyobb a bűn, annál nagyobb az adósság), a vallásos cselekedetek pedig mint törlesztőrészesletek. Ennek az istenségnek a figyelmét semmi nem kerülheti el, egyetlen adósságunkat sem tudjuk elrejteni előle. A könyvelő-isten szeme mindent lát, még titkos gondolatainkat is, minden bűnünket feljegyzi az adósságlistára, és ha kiegyenlítettlen adóssággal találunk meghalni, máris a kárhozatba taszít minket. Frielingsdorf írja: „[Valaki így emlékezik vissza a gyerekkorára:] »Anyám mindig a lelkekre kötötte, hogy Isten mindent lát és hall, és még legtitkosabb gondolataimat is ismeri. Ha bűneidet egyetlen ember sem tudja meg, Isten ismeri őket, és megbüntet miattuk.« Így a gyermekekben szorongásos büntudatot szítanak fel, amely gyakran aggályoskodáshoz vezet. Az így nevelt ember számára a keresztény mivolt olyan, mint a kényszermunkatábor, amelyben a tilalmak és parancsok áttekinthetetlen zűrzavara uralkodik, amelyeket egyszerre sohasem lehet megtartani. Következésképp mindig nyitva maradnak kifizetetlen számlák: engedetlenség, a törvények áthágása, önhatalmú szabadosság. Ezek ismét büntudatot váltanak ki, amelyek teljesítési kényszer alatt állnak, és a tapasztalat szerint ezeknek az előírásoknak a teljesíthetatlensége az életet kínlódássá változtatja.”³¹ Az ilyen istenképet hordozó személyre jellemző a rettegés a „bűntől” (legfőképp a vallási és erkölcsi jellegű negatív tettektől, miközben a legmeghatározóbb bűn – Isten arcának hamis ismerete – rejtve marad). Itt is jellemző lehet a perfekcionizmus, illetve a vezeklő önbüntetés mint adósság-visszafizetés, valamint az állandó büntudat. Ez az az istenkép, mely a törvényeket mint tilalomfákat láttatja, melyek így már nem az ember javáért létrehozott határok és útjelző táblák, hanem az engedelmisség próbái, fehér vonalak a járdán, melyeket átlépve máris elkövetődött a „bűn”. Ebben az istenképben is megjelenhet a szadista istenség, aki számára fia halála a végtelen adósság végtelen törlesztése volt. Ennek az istenségnek egyedül az a fontos, hogy „rend” legyen, hogy helyreálljon az „igazság rendje”, a személyek és körülményeik nem számítanak. Pál Ferenc így ír erről: „Szóval: a szörszálhasogató Isten. [...] A bürokrata Istennel szemben az embernek semmi esélye nincsen. A bürokrata Isten bürokrata a végtelenségig. Nem annyira ítélkező. Egy végtelenül száraz valaki, akivel kapcsolatban az embernek az összes életkedve elmegy.”³²

31 K. FRIELINGSDORF: *Istenképek*, i. m. pp. 62–63. ■ 32 PÁL F.: *Tükör által világosan*, i. m. p. 106.

4. Egy teljesítményelváró, feltételekkel szerető isten képe

A teljesítményelváró istenség a szeretetéért, elfogadó hozzáállásáért teljesítményt vár el az embertől. Jellemzőek rá a „szeretlek, ha...” típusú kifejezések: „Ha jó vagy, ha teljesítesz, ha betartod a törvényeket és szabályokat, ha jársz templomba, ha meggyónsz rendszeresen, akkor szeretlek. Ellenkező esetben megvonom a szeretetemet, csúnyán fogok rád nézni, lehet, hogy nagyon elszomorodom, végül talán meg is büntetlek.” Ez az istenség „akkor szeret, ha produkálok. Ha pedig nem teljesítek, akkor nem szeret. Éppenséggel nem büntet, csak mondjuk olyan, mint az az anyuka, aki azt mondja: ha ezt és ezt nem teszed meg, akkor nem foglak szeretni. Ez elég durva kifejezés. Azt mondják a pedagógia szakemberei, hogy a gyerekek nevelésében sokaknál a legnagyobb ösztönző erővel a szeretetmegvonás félelme és beígérése mutatkozik. [...] És ez ösztönösen nagyon könnyen kialakítja [...] azt a képzetet, hogy az Isten is olyan, aki egy pont után, ha nem teljesítek, nem fog szeretni.”³³ Frielingsdorf hasonlóképpen magyarázza az ilyen istenkép kialakulásának gyökereit: „Életrészeikben sokan a következő címen válaszolnak a szüleik életeszményei és prioritásait firtató kérdésekre: »Valamit mutass fel előbb, csak utána számíthatok valaminek; A munka megédesíti az életet; A munka a legjobb orvosság; Teljesítmény és siker adja meg az értéket egy embernek«. Ilyen módon generációk tanulták meg, hogy önértéktudatukat a teljesítménytől és a sikertől tegyék függővé, a következő jelszó alapján: Csak annyit érek, amennyi teljesítményt és sikert fel tudok mutatni.”³⁴ Azon személyek életében, akik hasonló mottók mentén nevelkedtek, gyakran kialakulhatnak az „életszorongások, aggályoskodás, perfekcionizmus, kényszerek”.³⁵ Ezzel az istenséggel is kizárólag ambivalens és szorongásos kapcsolatot lehet kialakítani. Sosem lehet tudni, mikor éri el valaki a kellő teljesítményt, melynek birtokában már szerethetővé válik ezen istenség előtt: „Ez a hamis isten addig mustrálja az embereket, amíg azok a megfelelő teljesítményt a lába elé helyezik. Csak ekkor méltatja az embert egy rövid pillantásra vagy egy érintésre. Ebben a pillantásban némi elismerés rejlik, amennyiben a teljesítmény megszületett, de a következő pillanatban ismét elnéz az ember feje fölött.”³⁶

5. Kísérlet az objektív, evangéliumi istenkép összefoglalására

Általánosságban elmondható, hogy amennyire megbetegítő lehet egy negatív istenkép, ugyanannyira gyógyító lehet egy pozitív istenkép. Így a negatív képek vázlatos leírása után következzenek egy kísérlet az evangéliumi istenkép összefoglalására.

„Isten a Szeretet” (1Jn 4,8). Ez az ő definíciója, azaz nem tud „nem szeretet” lenni. Minden tettét, szavát és hozzáállását a szeretet motiválja. Ha Isten végtelen, akkor a szeretete is végtelen, határtalan, feltétel nélküli. Ez jelenik meg a példabeszédek szintjén a tékozló fiú történetében, valamint valóságos bizonyítékként Jézus kereszthalálában és feltámadásában. „[...] A kérdés nem úgy hangzik: Miként találhatok Istenre? hanem: miként engedem, hogy Isten rám találjon?; nem: hogyan tudom Istent felismerni? hanem: miként hagyom, hogy Isten rám ismerjen?; nem: miként szerethetem Istent?, hanem: miként engedem, hogy Isten szeressen? Isten vágyakozik utánam. Az ő apai és anyai szeretete soha nem múlik el.”³⁷

33 Uo. p. 118. ■ 34 K. FRIELINGSDORF: *Istenképek*, i. m. p. 71. ■ 35 Uo. p. 72. ■ 36 Uo. p. 73. ■ 37 Uo. p. 47.

Isten feltételek nélkül és ingyenesen szeret. Szeretetéért és elfogadásáért nem kell megarcolni, azt nem kell kiérdemelni, csupán elfogadni. Nem a teljesítmény alapján szeret. Az én viszonyulásom hozzá és erkölcsöm nem változtatnak az ő szeretetén. Isten szeretete nem tud csökkenni és nem tud növekedni. Számára nem „a bűnös” vagyok, hanem „a szeretett”. Nem a bűnök érdeklik elsősorban, hanem a személy, aki a bűnnel magának tesz rosszat (vö. a házasságtörő asszony, illetve a tékozló fiú példabeszédével). „Istent nem az ember vétke érdekli, hanem az élete. Ez Isten érdeke és célja.”³⁸ Ezért megtesz mindent, hogy a személy ne tegye tönkre magát a bűnnel. Isten soha nem vonja meg a szeretetét. Bár a tetteinkre és hozzáállásunkra mondhatja, hogy helytelen és változásra szorul, a személytől nem vonja meg szeretetét.

A kereszt pontosan ennek a feltétel nélküli szeretetnek a jele. *Anselm Grün* írja: „Ha a keresztet tekintek, és föl ismerem benne Jézus szeretetét, amellyel odaadja magát értem [...] akkor megszűnhet bennem minden önvád és önbecsmérlés. Ilyenkor úgy érzem: értékes vagyok. Jézus kockára tette értem az életét, mivel szeretett engem, és mivel értékes vagyok a számára. Föl ismerem tehát saját értékemet, és föl hagyok önmagam leértékelésével.”³⁹

Isten mindent látó tekintete nem fenyeget és nem kutat hibák után. Az a gyöngéd és szerető tekintet, ahol biztonságban lehetünk (még ha épp tisztasága miatt gyakran szembesíthet bennünket sötétségünkkel). Ez a tekintet a Jó Pásztor óvó tekintete: „A Jó Pásztor egyik szemét állandóan a juhain tartja, szereti őket és ügyel arra, hogy egy se vesszék el. A Könyvelő-isten ezzel szemben árgus szemekkel lesi, hol vannak hibák és emberi kudarcok, és azokat állandóan ellenőrzi, és kíméletlenül szem előtt tartja. A Jó Pásztor minden emberhez személyesen viszonyul: »Ismerem enyéimet, és enyéim ismernek engem« (Jn 10,14).”⁴⁰

A pozitív istenkép szabaddá tesz, fokozatosan megszabadít a kényszerektől, belső motívációt ad. Ezzel az Istennel már lehet meghitt kapcsolatot létesíteni, míg az előbb felsorolt démonokkal ez lehetetlen volt, vagy ha valaki mégis megpróbálta, akkor az nyomorúságot és boldogtalanságot eredményezett. Ha az irgalmas és jóságos Istennel építem a kapcsolatomat, akkor fokozatosan megszabadulok a büntető-bíró démontól való szorongástól. Amint elengedem a lelkiismeret-furdaló Jézus-képet, végre kialakíthatom a kapcsolatomat azzal a Társsal, aki mindig megért, akivel minden örömet és fájdalmat megoszthatok. A könyvelő és „traffipaxos” isten képe aggályba és perfekcionizmusba hajszoló mivolta helyett az engem állandóan szerető tekintettel néző Jó Pásztorral és az Énekek énekének szerető Jegyesével lehet találkozni, és elindulni vele egy örökké tartó meghitt kapcsolat felé. Végül a teljesítményelváró istenkép elengedésével megtapasztalom azt a gyógyító valóságot, mely a végső válasz legmélyebb emberi vágyainkra: ez az Isten feltételek nélkül szeret engem, mindig, mindenhol és mindennek ellenére. Azért szeret, mert létezem, s mert a gyermeke vagyok. Ebben a szeretettségtudatban már könnyebben elindulhatok a magammal, az életemmel és a megtörtségeimmel való szembenézés útján, hatékonyabban tudok változtatni ott, ahol kell; szégyen nélkül kérhetek mástól segítséget, és kudarcaim ellenére sem csüggedek el. Ez a szeretettségtudat ad stabilitást, biztonságot, belső szabadságot.

38 Uo. p. 48. ■ 39 A. GRÜN: *Megbékélés Istennel*, Bencés, Pannonhalma, 2013, p. 74. ■ 40 K. FRIELINGSDORF: *Istenképek*, i. m. p. 68.

6. Záró gondolatok

Visszatekintve az írásomban megtett útra, még inkább megerősödtem azon nézetemben, hogy az istenképek rendkívüli fontosságú és az egész életre kiható kérdést jelentenek. A foglalkozás a témával nagyon sokat segített abban, hogy reflektáljak önismeretemre és istenképemre is, valamint hogy hatékonyabban tudjak segíteni mindazoknak, akik életvezetési nehézségeik gyökerében istenképi torzulásokat hordoznak. Abban is megvilágosodtam, hogy ez a téma rendkívül jól illeszkedik annak a lelki családnak a spiritualitásába és karizmájába, melyhez tartozom: a kármelita misztikusok kiemelten is a pozitív, szerető istenkép tanítói. Idesorolhatjuk mindenekelőtt *Avilai Szent Terézt* és *Keresztes Szent Jánost*, de az, aki talán a legkifejezettebb módon tanít és tesz tanúságot a tiszta istenképről, *Lisieux-i Szent Teréz*, aki egy sebzett istenképi történelmi korból és környezetből kiemelkedve ragyogtatta fel Isten szerető arcát. Az ő élete és tanúságtétele azóta is kisugárzik az egyházban, hiszen egyszerű nyelvezetével és a lényegre összpontosítva azóta is a tiszta istenkép prófétája. Nem véletlen, hogy *Szent II. János Pál* hosszú pápasága alatt csak őt avatta egyháztanítóvá.

A szerző kármelita szerzetes pap, lelkigondozó

László Renátó Béri: I Am Looking for Your Face... The Role of God Images in the Development of Individual Self-Awareness. *The topic of „God images” is a fundamental question that basically defines our relationship with God, with other people and with ourselves. The point of departure is the opposition between the reality and its image, the objective and subjective reality. In a person’s mind there may be a different subjective image compared to the objective reality of God. This difference may cause conflicts in the inner life of the person. The subjective image of God is an inner-emotional image, that is mostly the projection of the person’s mother and father image. Beside that, the image of God that comes from people representing the church can be also very determining. Some images of God that differ from the evangelical image of God: punitive-judge, sadistic-sanguinary, book-keeper, performace-imploring. The good news is that our inner image of God can be changed and transformed: a person, with the help of a professional, may detach his mother and father image as well as his later-received images of God that he got from religious education from the objective-evangelical image of God, and may begin to claim the latter.*

Keywords: *image of God, mother image, father image, negative image of God, evangelical image of God*